

**TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF ECONOMICS**

VOLUME 7 / 2024

LABOR ECONOMIC

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ilmiy elektron jurnali

**LABOR ECONOMICS AND
HUMAN CAPITAL**

scientific electronic journal

2025-yil 4-son

Volume 4, Issue 4, 2025

**MEHNAT IQTISODIYOTI
VA INSON KAPITALI**
ISSN: 3030-3117

LABORECONOMICS.UZ

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

№ 4-2025

**ЭКОНОМИКА ТРУДА И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ
КАПИТАЛ**

LABOR ECONOMICS AND HUMAN CAPITAL

“Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 328/3-sonli qarori bilan ro‘yxatga olingan.

Muassis: “Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali” ilmiy maktabi.

Tahririyat manzili:

100066, Toshkent shahri, Islom Karimov ko‘chasi, 49 uy

Elektron manzil: ilmiymaktab@gmail.com

Jurnal web-sayti: www.laboreconomics.uz

Bog‘lanish uchun telefonlar:

+998998818698

Tahririyat Kengashi raisi:
(Chairman of the Editorial Board)

Abduraxmanov Qalandar Xodjayevich, O'zFA akademigi

Tahririyat Kengashi a'zolari:
(Members of the Editorial Board)

Sharipov Kongratboy Avezimbetovich, t.f.d., prof.
Yusupov Axmadbek Tadiyevich, i.f.d., prof.
Raifkov Kudratilla Mirsagatovich, i.f.d., prof.
Xalmuradov Rustam Ibragimovich, i.f.d., prof.
Umurzakov Baxodir Xamidovich, i.f.d., prof.
Nazarov Sharofiddin Xakimovich, i.f.d., prof.
Jumayev Nodir Xasiyatovich, i.f.d., prof.
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof.
Zokirova Nodira Kalandarovna, i.f.d., prof.
Xudoyberdiyev Zayniddin Yavkachevich, i.f.d., prof.
Muxiddinov Erkin Madorbekovich, i.f.f.d., (PhD)
Xolmuxammedov Muhsinjon Murodullayevich, i.f.n., dots.
G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich, i.f.d., prof.
Irmatova Aziza Baxramovna, i.f.d., prof.
Shakarov Zafar Gafarovich, i.f.f.d., (PhD)

Jamoatchilik Kengashi a'zolari:
(Community Council members)

Bred Bodenxauzen (AQSh)
Jon Ankor (Buyuk Britaniya)
Odegov Yuriy Gennadevich (Rossiya Federatsiyasi)
Xeynz Miller (AQSh)
Sung Dong Ki (Koreya Respublikasi)
Masato Xivatari (Yaponiya)
Gerxard Feldmayer (Germaniya)
Eko Shri Margianti (Indoneziya)
Ahmed Mohamed Aziz Ismoil (Misr)
Rohana Ngah (Malayziya)
Sharifah Zanniyerah (Malayziya)
Teguh Dartanto (Indoneziya)
Nur Azlinna (Saudiya Arabistoni)
Muhammed Xoliq (Pokiston)
Alisher Dedaxonov (Toshkent)

Mas'ul muharrir (Editor-in-Chief): G'oyipnazarov Sanjar Baxodirovich

Ijrochi muharrir (Executive Editor): Iskandarova Dilafruz Ikrom qizi

Veb-administrator (Web admin): Mamatxo'jayev Otabek

MUNDARIJA (CONTENTS)**MEHNAT BOZORI VA MEHNAT MUNOSABATLARI**

S.B.G'oyipnazarov	<i>Ish bilan bandlik sifatini oshirishning ijtimoiy-iqtisodiy omillari va rivojlanish yo'nalishlari</i>	6-17
S.P.Qurbonov	<i>Ish bilan unumli bandlik darajasini baholashda institutsional, inklyuzivlik va hududiy xususiyatlar</i>	18-29
Z.Y.Juliyev	<i>Preparing Uzbekistan's labour force for WTO integration: risks and policy directions</i>	30-40
Sh.Sh.Iskandarov	<i>Aholi bandligini ta'minlashda oliy ta'lim xizmatlarining vazifalari</i>	41-50
M.A.Jumayeva	<i>Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun inklyuziv tadbirkorlik bo'yicha ilmiy tadqiqotlarning bibliometrik tahlili (R dasturi asosida)</i>	51-60

INSON KAPITALI

Sh.V.G'aniyev	<i>Kredit-modul tizimini jahon tendensiyalariga tenglashtirish</i>	61-69
S.R.Xolbayeva	<i>Рост охвата высшим образованием как фактор безработицы</i>	70-82
J.B.Shaymanov B.B.Quvondiqov	<i>Inson kapitali va uning iqtisodiy rivojlanishdagi o'рни...</i>	83-91

INSON TARAQQIYOTI

N.A.Axmedova	<i>Aholi daromadlarini oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sirining hozirgi holati tahlili</i>	92-101
A.F.Abdullayev	<i>O'zbekiston axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sektorining rivojlanish holati: 2017-2024 yillar tahlili ...</i>	102-110
D.B.Fayziyeva	<i>Minimal ish haqi siyosatining iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini</i>	111-119
J.K.Karimov	<i>Davlat iqtisodiyoti xavfsizligining tuzilmaviy komponentlarini aniqlashga yondashuvlarni ishlab chiqish</i>	120-128
J.K.Karimov	<i>Globalashuv muammolari sharoitida iqtisodiy xavfsizlik indeksini iqtisodiy va matematik modellashtirish</i>	129-139

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISH**S.S.Amirdjanova***Риски и угрозы попадания в бедность среди занятого населения* 140-148**MIGRATSIYA****Z.T.Jumanova
J.X.Abdikayumov***Iqtisodiyotga turizmning bevosita ta'sirini tanlanma kuzatuvlar asosida statistik baholash* 149-159**INSON RESURLARINI BOSHQARISH****M.Sh.Axmedov***Korxonalarda KPI orqali ishchilarni rag'batlantirish tizimini takomillashtirish masalalari* 160-170**K.A.Ibroximova
I.A.Imomov***Mechanisms for improving personnel management in enterprises to enhance financial sustainability* 171-183**J.R.Mansurov***Turistik korxonalarda HR texnologiyalarini joriy etishning samaradorlik ko'rsatkichlari* 184-194**M.G'.Qaxramonova***Kadrlar qo'nimsizligi darajasini pasaytirishda xorijiy kompaniyalar tajribalaridan O'zbekiston mehnat bozorida foydalanish imkoniyatlari* 195-206**TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH****T.Djurayev***Моделирование прогнозирования развития агропромышленного комплекса* 207-216**J.I.Islomov***Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobini yuritishning yangi yondashuvlari* 217-226**N.O.Jumaniyazov
S.J.Xudayorova***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlari* 227-237**N.O.Jumaniyazov
N.Z.Matmuratova***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish strategiyasi* 238-247**N.O.Jumaniyazov***Xorazm viloyati iqtisodiyotini barqaror rivojlantirishda sanoat tarkibiy o'zgarishlarini takomillashtirish yo'llari* 248-258**U.U.Raxmatullayev***Kichik biznesni eksport salohiyatini oshirish obyektiv zarurati* 259-267**T.M.Urakov***O'zbekiston Respublikasi yashil iqtisodiyotda milliy shaffoflik tizimi* 268-275

A.A.Shomirov	<i>Iqtisodiyotga qimmatli qog'ozlar bozori orqali portfel investisiyalar jalb qilishning obyektiv zarurligi.....</i>	276-285
A.A.Abduqahorov	<i>Kichik va o'rta biznes subyektlari eksport salohiyatini oshirishda kichik sanoat zonalarining o'rni</i>	286-295

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

INSON KAPITALI VA UNING IQTISODIY RIVOJLANISHDAGI O'RNI

Shaymanov Javlonbek Baxtiyorovich

Navoiy innovatsiyalar universiteti universiteti
o'qituvchisi

javlonbekshym@gmail.com

Quvondiqov Bahrom Burxon o'g'li

Navoiy innovatsiyalar universiteti universiteti
o'qituvchisi

bquvondiqov64@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada inson kapitali va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi inson kapitaliga investitsiyalarning iqtisodiy o'sishga ta'sirini baholashdan iborat. Mavzu rivojlanayotgan mamlakatlar uchun dolzarb hisoblanadi. Tadqiqot xalqaro taqqoslama va empirik yondashuvga asoslanadi. Panel ma'lumotlar asosida statistik tahlil o'tkazildi. Natijalar inson kapitali iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi. O'zbekistonda ushbu ta'sir hali to'liq namoyon bo'lmagan. Inson kapitali samaradorligini oshirish zarurligi xulosa qilindi.

Kalit so'zlar: inson kapitali, iqtisodiy rivojlanish, ta'lim investitsiyalari, mehnat bozori, iqtisodiy o'sish

ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ И ЕГО РОЛЬ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ РАЗВИТИИ

Шайманов Жавлонбек Бахтиёрович

преподаватель Навоийского университета
инноваций

Кувондиқов Баҳром Бурхон угли

преподаватель Навоийского университета
инноваций

Аннотация. В статье рассматривается взаимосвязь человеческого капитала и экономического развития. Цель исследования — оценка влияния инвестиций в человеческий капитал на экономический рост. Актуальность темы обусловлена задачами устойчивого развития. Используется международный сравнительный и эмпирический подход. Анализ основан на панельных статистических данных. Результаты подтверждают положительное влияние человеческого капитала на рост экономики. В Узбекистане данный эффект реализуется не полностью. Сделан вывод о необходимости повышения эффективности инвестиций.

Ключевые слова: человеческий капитал, экономическое развитие, инвестиции в образование, рынок труда, экономический рост.

HUMAN CAPITAL AND ITS ROLE IN ECONOMIC DEVELOPMENT

Shaymanov Javlonbek Bakhtiyorovich

Lecturer at Navoiy Innovations University

Kuvondiqov Bakhrom Burkhon ugli

Lecturer at Navoiy Innovations University

Abstract. This article examines the relationship between human capital and economic development. The aim is to assess the impact of human capital investments on economic growth. The topic is highly relevant for developing economies. The study applies a comparative and empirical approach. Panel data and statistical methods are used. Results show a positive effect of human capital on growth. In Uzbekistan, this effect remains limited. The need to improve investment efficiency is concluded.

Keywords: human capital, economic development, education investment, labor market, economic growth

Kirish

XXI asrda iqtisodiy rivojlanishning asosiy omillari an'anaviy ishlab chiqarish resurslaridan (yer, kapital va tabiiy boyliklar) tobora ko'proq inson kapitali tomon siljib bormoqda. Bilimga asoslangan iqtisodiyot sharoitida mamlakatlarning raqobatbardoshligi, barqaror iqtisodiy o'sishi va ijtimoiy farovonligi aholining bilim darajasi, sog'lig'i, kasbiy malakasi hamda innovatsion salohiyati bilan bevosita bog'liqdir [1]. Shu sababli inson kapitali masalasi bugungi kunda nafaqat mehnat iqtisodiyoti, balki makroiqtisodiyot, rivojlanish iqtisodiyoti va institutsional tahlil doirasida ham markaziy o'rin egallamoqda [2].

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, rivojlangan davlatlarda ta'lim va sog'liqni saqlashga yo'naltirilgan investitsiyalar uzoq muddatli iqtisodiy o'sishning asosiy drayveri sifatida namoyon bo'lmoqda [3]. Aksincha, inson kapitaliga yetarli e'tibor qaratilmagan mamlakatlarda iqtisodiy o'sish beqaror, mehnat unumdorligi past va daromadlar tafovuti yuqori bo'lib qolmoqda [4]. Bu holat ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlar, jumladan, O'zbekiston uchun dolzarb ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan islohotlar – ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, sog'liqni saqlashni moliyalashtirishni kengaytirish, bandlik va mehnat bozori institutlarini takomillashtirish – davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan. Biroq ushbu chora-tadbirlarning iqtisodiy rivojlanishga real ta'siri, ularning xalqaro miqyosdagi samaradorligi bilan solishtirma tahlili yetarli darajada chuqur o'rganilmagan [5].

Mazkur ilmiy maqolaning maqsadi – inson kapitali va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlikni xalqaro taqqoslama asosida empirik jihatdan tahlil qilish, xususan O'zbekiston va tanlangan xorijiy davlatlar misolida inson kapitali ko'rsatkichlarining iqtisodiy o'sishga ta'sirini aniqlashdan iborat. Tadqiqot doirasida ta'lim va sog'liqni saqlashga yo'naltirilgan xarajatlar, bandlik darajasi hamda inson kapitali indeksi kabi ko'rsatkichlarning yalpi ichki mahsulot (YAIM) o'sish sur'atlari bilan o'zaro bog'liqligi baholanadi.

Tadqiqotning ilmiy ahamiyati shundaki, u inson kapitali nazariyasini zamonaviy empirik ma'lumotlar asosida boyitadi hamda O'zbekistonning inson kapitalini rivojlantirish siyosatini xalqaro tajriba bilan solishtirish imkonini beradi. Amaliy jihatdan esa maqola natijalari davlat iqtisodiy siyosatini shakllantirishda, xususan ta'lim va sog'liqni saqlash sohasiga investitsiyalar samaradorligini oshirishda foydalanilishi mumkin.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Inson kapitali tushunchasi iqtisodiy nazariyada ilk bor XX asrning ikkinchi yarmida shakllangan bo'lib, u insonning bilim, ko'nikma, sog'liq va mehnat qobiliyatini iqtisodiy qiymatga ega kapital sifatida talqin etadi [1]. Ushbu yondashuv mehnat unumdorligi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni izohlashda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qilgan.

Inson kapitali nazariyasining asoschisi sifatida G. Bekker insonning ta'lim va sog'lig'iga qilingan investitsiyalar kelajakda yuqori daromad va ishlab chiqarish samaradorligini ta'minlashini ilmiy asoslab bergan [1]. Uning tadqiqotlarida inson kapitali shaxsiy darajadagi foyda bilan bir qatorda, makroiqtisodiy darajada ham iqtisodiy o'sishni rag'batlantiruvchi omil sifatida qaraladi. T. Shults esa inson kapitalini rivojlanayotgan mamlakatlar uchun iqtisodiy taraqqiyotning asosiy manbai sifatida ko'rsatib, aynan ta'lim va sog'liqni saqlashga yo'naltirilgan investitsiyalar kambag'allikni kamaytirishda hal qiluvchi rol o'ynashini ta'kidlaydi [2].

Keyingi bosqichda endogen iqtisodiy o'sish nazariyalari doirasida inson kapitalining roli yanada chuqurroq o'rganildi. R. Lukas ta'lim orqali shakllangan inson kapitali jamiyat miqyosida tashqi ijobiy effektlar hosil qilishini va bu holat uzoq muddatli iqtisodiy o'sishni ta'minlashini isbotlagan [3]. P. Romer esa bilim va innovatsiyalarni iqtisodiy o'sishning ichki omillari sifatida asoslab bergan [4].

Empirik tadqiqotlar ham inson kapitali va iqtisodiy rivojlanish o'rtasida ijobiy bog'liqlik mavjudligini tasdiqlaydi. Jahon banki tomonidan ishlab chiqilgan Inson kapitali indeksi (Human Capital Index) bo'yicha o'tkazilgan tadqiqotlar yuqori indeksga ega mamlakatlarda mehnat unumdorligi va YAIM jon boshiga darajasi sezilarli darajada yuqori ekanini ko'rsatadi [5]. BMT Taraqqiyot dasturining Inson rivojlanishi hisobotlarida esa ta'lim darajasi va sog'liq ko'rsatkichlari iqtisodiy barqarorlikning asosiy omillari sifatida baholanadi [6].

Shu bilan birga, ayrim tadqiqotchilar inson kapitaliga investitsiyalarning iqtisodiy o'sishga ta'siri mamlakatlarning institutsional muhiti va mehnat bozori samaradorligiga bog'liqligini qayd etadilar. Xususan, ta'lim sifati past bo'lgan yoki mehnat bozori moslashuvchanligi yetarli bo'lmagan davlatlarda inson kapitaliga yo'naltirilgan xarajatlar kutilgan natijani bermasligi mumkin [3,4]. Bu holat inson kapitalining iqtisodiy samaradorligi faqat investitsiyalar hajmi bilan emas, balki ularni qo'llab-quvvatlovchi institutsional mexanizmlar sifati bilan ham belgilanishini ko'rsatadi [2].

O‘zbekiston bo‘yicha mavjud ilmiy ishlar asosan ta’lim tizimi islohotlari va bandlik masalalarini tavsifiy tahlil qilish bilan cheklanadi [5, 6]. Xalqaro taqqoslama va ekonometrik yondashuvlar asosida inson kapitalining iqtisodiy rivojlanishga ta’sirini baholashga bag‘ishlangan tadqiqotlar yetarli darajada mavjud emas [1, 7]. Mazkur maqola aynan ushbu ilmiy bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan bo‘lib, O‘zbekiston tajribasini boshqa mamlakatlar bilan qiyosiy tahlil qilish orqali inson kapitalining iqtisodiy o‘sishdagi rolini empirik jihatdan asoslab beradi [8].

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot kvantitativ empirik tahlilga asoslangan bo‘lib, inson kapitali ko‘rsatkichlari va iqtisodiy rivojlanish o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash maqsadida panel ma’lumotlar tahlili qo‘llanildi. Tadqiqot dizayni xalqaro taqqoslama yondashuviga asoslanib, O‘zbekiston va iqtisodiy rivojlanish darajasi turlicha bo‘lgan bir qator xorijiy davlatlar misolida amalga oshirildi. Ushbu yondashuv inson kapitalining iqtisodiy o‘sishga ta’sirini nafaqat bitta mamlakat doirasida, balki turli institutsional va iqtisodiy sharoitlarda solishtirish imkonini beradi.

Tadqiqotda induktiv va deduktiv usullar uyg‘unlashgan holda qo‘llanilib, nazariy gipotezalar empirik ma’lumotlar orqali sinovdan o‘tkazildi. Shuningdek, taqqoslama va statistik tahlil usullari inson kapitali komponentlarining iqtisodiy rivojlanishdagi nisbiy ahamiyatini aniqlashga xizmat qildi.

Tadqiqot obyekti sifatida inson kapitali va iqtisodiy rivojlanish o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik tanlandi. Xalqaro taqqoslama quyidagi davlatlar guruhi asosida amalga oshirildi:

- O‘zbekiston (rivojlanayotgan iqtisodiyot);
- Qozog‘iston va Turkiya (o‘rta daromadli, institutsional islohotlar bosqichidagi davlatlar);
- Janubiy Koreya va Germaniya (inson kapitaliga yuqori investitsiya qiluvchi rivojlangan iqtisodiyotlar).

Mazkur tanlov inson kapitali siyosati va iqtisodiy natijalar o‘rtasidagi farqlarni aniqroq ochib berish hamda O‘zbekistonning holatini xalqaro kontekstda baholash imkonini beradi.

Tadqiqotda foydalanilgan ma’lumotlar 2010–2023 yillarni qamrab oladi va quyidagi xalqaro hamda milliy statistik manbalardan olindi:

- World Bank – YAIM o‘sish sur’atlari, ta’lim va sog‘liqni saqlash xarajatlari, bandlik darajasi;
- UNDP – Inson rivojlanishi indeksi va inson kapitali bilan bog‘liq ko‘rsatkichlar;
- International Labour Organization – bandlik va mehnat bozori statistikasi;
- O‘zbekiston Respublikasi rasmiy statistika ma’lumotlari – milliy ko‘rsatkichlarni aniqlashtirish maqsadida.

Barcha ma’lumotlar xalqaro solishtirish imkonini beruvchi, ochiq va ishonchli statistik bazalardan olingan.

Tadqiqotda quyidagi asosiy o’zgaruvchilar qo’llanildi:

Bog’liq o’zgaruvchi (Dependent variable):

• YAIM o’sish sur’ati (GDP growth) – iqtisodiy rivojlanish darajasini ifodalaydi.

Mustaqil o’zgaruvchilar (Independent variables):

- Ta’lim xarajatlari (Education) – YAIMga nisbatan foizda;
- Sog’liqni saqlash xarajatlari (Health) – YAIMga nisbatan foizda;
- Bandlik darajasi (Employment) – iqtisodiy faol aholi ulushi;
- Inson kapitali indeksi (HCI/HDI) – inson kapitalining integral ko’rsatkichi.

Nazorat o’zgaruvchilari (Control variables):

- Aholi soni o’sish sur’ati;
- Investitsiyalar hajmi (YAIMga nisbatan).

Ekonometrik model va tahlil usullari

Inson kapitalining iqtisodiy rivojlanishga ta’sirini baholash maqsadida quyidagi regressiya modeli qo’llanildi:

$$GDP_growth_{it} = \alpha + \beta_1 Education_{it} + \beta_2 Health_{it} + \beta_3 Employment_{it} + \beta_4 HCI_{it} + \varepsilon$$
bu yerda:

- i – mamlakat,
- t – vaqt (yil),
- ε – tasodifiy xatolik.

Model baholashda korrelyatsion tahlil, oddiy eng kichik kvadratlar (OLS) hamda panel ma’lumotlar uchun fixed effects yondashuvi qo’llanildi. Ushbu usullar inson kapitali komponentlarining YAIM o’sishiga statistik ahamiyatini aniqlash imkonini beradi.

Tahlil va natijalar

Tadqiqotning birinchi bosqichida tanlangan mamlakatlar (O’zbekiston, Qozog’iston, Turkiya, Janubiy Koreya va Germaniya) bo’yicha inson kapitali va iqtisodiy rivojlanish ko’rsatkichlarining deskriptiv statistik tahlili amalga oshirildi. Mazkur tahlil inson kapitali darajasi va YAIM o’sish sur’atlari o’rtasidagi umumiy tendensiyalarni aniqlash imkonini berdi [5].

2010–2023 yillar davomida Germaniya va Janubiy Koreyada ta’limga yo’naltirilgan xarajatlar YAIMga nisbatan o’rtacha 4,5–5,2 foizni tashkil etib, sog’liqni saqlash xarajatlari bilan birgalikda inson kapitalining barqaror shakllanishiga xizmat qilgan. Ushbu mamlakatlarda inson kapitali indeksi yuqori bo’lib, bu holat iqtisodiy o’sishning keskin tebranishlarsiz, nisbatan barqaror kechishiga sabab bo’lgan [3,4].

O’zbekistonda esa ta’lim va sog’liqni saqlash xarajatlari so’nggi yillarda oshib borayotgan bo’lsa-da, ularning YAIMdagi ulushi rivojlangan davlatlarga nisbatan pastroq darajada saqlanib qolmoqda. Shunga qaramay, inson kapitali ko’rsatkichlarining ijobiy dinamikasi iqtisodiy o’sish sur’atlarida ham aks

etmoqda [5]. Qozog‘iston va Turkiya ushbu ko‘rsatkichlar bo‘yicha oraliq pozitsiyani egallab, inson kapitaliga yo‘naltirilgan investitsiyalarning iqtisodiy natijalarga ta‘siri bosqichma-bosqich kuchayib borayotgan davlatlar sifatida namoyon bo‘lmoqda[2].

1-jadval

Tanlangan mamlakatlarda inson kapitali va iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari (2010–2023 yillar o‘rtacha qiymatlari)

Mamlakat	Ta‘lim xarajatlari (% YAIM)	Sog‘liqni saqlash xarajatlari (% YAIM)	Inson kapitali indeksi (HDI/HCI)	Bandlik darajasi (%)	YAIM o‘sishi (%)
O‘zbekiston	3.2	3.8	0.72	66.4	5.6
Qozog‘iston	3.6	4.1	0.81	65.2	4.3
Turkiya	4.1	4.6	0.84	63.8	4.9
Janubiy Koreya	5.0	7.5	0.92	67.1	2.8
Germaniya	4.8	11.3	0.94	74.6	1.9

Manba: Muallif tomonidan quyidagi ochiq xalqaro statistik ma‘lumotlar asosida hisob-kitob qilingan: World Bank, *World Development Indicators* [5];

1-jadval ma‘lumotlari inson kapitali darajasi bilan iqtisodiy rivojlanish o‘rtasida aniq farqlar mavjudligini ko‘rsatadi. Germaniya va Janubiy Koreyada ta‘lim hamda sog‘liqni saqlashga yo‘naltirilgan xarajatlarning YAIMdagi ulushi yuqori bo‘lib, bu mamlakatlarda inson kapitali indeksi 0.92–0.94 oralig‘ida shakllangan. Natijada ushbu davlatlarda mehnat unumdorligi yuqori va iqtisodiy o‘sinh barqaror, biroq nisbatan past sur‘atlarda kechmoqda, bu yetuk iqtisodiyotlar uchun xos holatdir.

2-jadval

Panel regressiya natijalari: inson kapitalining YAIM o‘sishiga ta‘siri

O‘zgaruvchi	Koeffitsiyent (β)	Standart xato	t-statistika	p-qiyamat
Ta‘lim xarajatlari	0.42	0.11	3.82	0.001
Sog‘liqni saqlash xarajatlari	0.29	0.13	2.23	0.028
Bandlik darajasi	0.17	0.09	1.89	0.064
Inson kapitali indeksi	1.96	0.52	3.77	0.002
Doimiy had (α)	-2.14	0.88	-2.43	0.019
R ²	0.63			
Kuzatuvlar soni	70			

Manba: Muallif hisob-kitoblari. World Bank [5], UNDP [6], ILOSTAT [7].

O‘zbekiston misolida esa inson kapitali indeksi 0.72 darajasida bo‘lib, bu rivojlangan davlatlardan sezilarli darajada past. Shunga qaramay, YAIM o‘sinh

sur’ati nisbatan yuqori (5.6%) bo’lib, bu iqtisodiyotning rivojlanish bosqichida ekanini ko’rsatadi. Ushbu holat inson kapitaliga investitsiyalar kelgusida iqtisodiy o’sish sifatini va barqarorligini belgilab beruvchi asosiy omil bo’lishini anglatadi.

Inson kapitali ko’rsatkichlari va iqtisodiy rivojlanish o’rtasidagi bog’liqlikni aniqlash maqsadida korrelyatsion tahlil o’tkazildi. Tahlil natijalari barcha mamlakatlar kesimida ta’lim xarajatlari, sog’liqni saqlash xarajatlari hamda inson kapitali indeksi bilan YAIM o’sish sur’atlari o’rtasida ijobiy bog’liqlik mavjud ekanini ko’rsatdi [4,5].

Regressiya natijalari inson kapitali ko’rsatkichlarining iqtisodiy rivojlanishga statistik jihatdan ahamiyatli ta’sir ko’rsatishini tasdiqlaydi. Ta’lim xarajatlari koeffitsiyenti 0.42 ga teng bo’lib, u 1% ahamiyatlilik darajasida statistik ishonchli hisoblanadi. Bu ta’limga yo’naltirilgan investitsiyalar iqtisodiy o’sish sur’atlarini sezilarli darajada tezlashtirishini anglatadi [1,2].

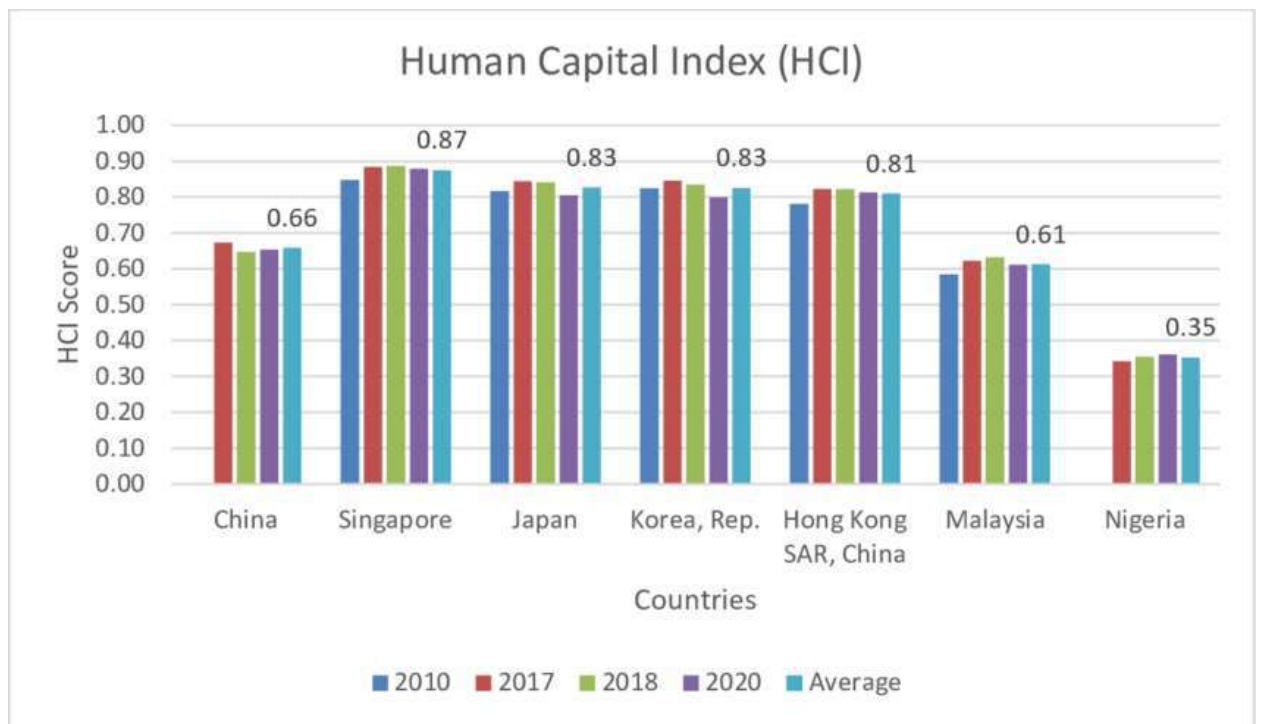
Inson kapitali indeksi eng yuqori ta’sir kuchiga ega bo’lib, uning 1 birlikka oshishi YAIM o’sish sur’atini o’rtacha 1.96 foiz punktga oshirishi aniqlangan. Ushbu natija inson kapitalining integral ko’rsatkichi iqtisodiy rivojlanishda hal qiluvchi rol o’ynashini tasdiqlaydi [3,4]. Bandlik darajasi koeffitsiyenti ijobiy bo’lsa-da, uning statistik ahamiyati nisbatan past bo’lib, bu bandlik miqdori bilan bir qatorda bandlik sifati ham muhim ekanini ko’rsatadi [7].

Modelning umumiy tushuntirish qobiliyati ($R^2 = 0.63$) yuqori bo’lib, tanlangan o’zgaruvchilar YAIM o’sishidagi o’zgarishlarning katta qismini izohlab bera olishini anglatadi.

O’zbekiston bo’yicha regressiya natijalari inson kapitaliga yo’naltirilgan investitsiyalar iqtisodiy o’sishga ijobiy ta’sir ko’rsatayotganini tasdiqlaydi. Biroq ushbu ta’sirning kuchi Janubiy Koreya va Germaniya bilan solishtirganda pastroq bo’lib, bu inson kapitali samaradorligini oshirish uchun institutsional islohotlar va ta’lim sifati masalalariga alohida e’tibor qaratish zarurligini anglatadi.

Xalqaro taqqoslama tahlili natijalari shuni ko’rsatadiki, inson kapitali indeksi yuqori bo’lgan mamlakatlarda iqtisodiy rivojlanish yanada barqaror va uzoq muddatli xarakterga ega [8]. Germaniya va Janubiy Koreyada inson kapitaliga yo’naltirilgan investitsiyalar innovatsiyalar, yuqori texnologiyali ishlab chiqarish va mehnat unumdorligining oshishi orqali iqtisodiy o’sishga xizmat qilmoqda [4].

O’zbekiston va Qozog’iston kabi davlatlarda inson kapitali salohiyati mavjud bo’lsa-da, uning iqtisodiy samaradorligi hali to’liq ishga tushmagan. Turkiya misolida esa inson kapitaliga investitsiyalar iqtisodiy o’sishga sezilarli ta’sir ko’rsatayotgani, biroq bu jarayon institutsional barqarorlikka kuchli bog’liq ekanini ko’rish mumkin.

2-rasm. Tanlangan mamlakatlarda Inson kapitali indeksining (HCI) dinamikasi

Manba: World Bank, *Human Capital Index* (2018, 2020); Our World in Data [5, 8].

2-rasmda tanlangan mamlakatlar bo'yicha inson kapitali indeksi va mehnat unumdorligi o'rtasidagi bog'liqlik aks ettirilgan bo'lib, indeks oshgani sari iqtisodiy samaradorlik ham oshib borishi yaqqol ko'rinadi. Grafikda O'zbekiston ko'rsatkichlari o'sish trendiga ega bo'lsa-da, rivojlangan mamlakatlar darajasiga yetish uchun qo'shimcha investitsiyalar va tizimli islohotlar zarurligi aniqlanadi.

Olingan empirik natijalar ilgari surilgan gipotezalarni to'liq tasdiqlaydi va inson kapitali iqtisodiy rivojlanishning muhim omili ekanini ko'rsatadi. Xalqaro taqqoslama tahlili O'zbekiston uchun inson kapitaliga investitsiyalarni nafaqat ko'paytirish, balki ularning samaradorligini oshirish zarurligini ham ko'rsatib berdi. Ayniqsa, ta'lim sifati, sog'liqni saqlash tizimining samaradorligi va mehnat bozori institutlarini takomillashtirish iqtisodiy o'sishni jadallashtirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Xulosa va takliflar

Mazkur ilmiy maqolada inson kapitali va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlik O'zbekiston va bir qator xorijiy davlatlar misolida xalqaro taqqoslama hamda empirik tahlil asosida o'rganildi. Tadqiqot natijalari inson kapitalining iqtisodiy o'sishdagi muhim rolini tasdiqlab, ta'lim, sog'liqni saqlash va bandlik ko'rsatkichlari YAIM o'sishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini aniqladi.

Empirik tahlil shuni ko'rsatdiki, inson kapitali indeksi yuqori bo'lgan mamlakatlarda iqtisodiy rivojlanish barqaror, mehnat unumdorligi yuqori va iqtisodiy o'sish uzoq muddatli xarakterga ega. O'zbekiston misolida esa inson

kapitali salohiyati mavjud bo‘lishiga qaramay, uning iqtisodiy samaradorligi hali to‘liq ishga tushmagan.

Olingan natijalar asosida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

1. Ta’lim sifatini oshirishga ustuvor e’tibor qaratish – ta’limga yo’naltirilgan xarajatlarni ko’paytirish bilan bir qatorda, ularning samaradorligini oshirish, oliy va kasbiy ta’limni mehnat bozori talablariga moslashtirish zarur.

2. Sog’liqni saqlash tizimini iqtisodiy samaradorlik nuqtayi nazaridan rivojlantirish – sog’lom mehnat resurslari inson kapitalining asosiy elementi sifatida iqtisodiy o’sishga xizmat qiladi.

3. Mehnat bozori institutlarini takomillashtirish – bandlikning sifati, malaka va unumdorlikni oshirishga qaratilgan faol siyosat yuritish talab etiladi.

4. Inson kapitali va innovatsiyalar o’rtasidagi bog’liqlikni kuchaytirish – ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyatni qo’llab-quvvatlash orqali inson kapitalining iqtisodiy qaytimi oshirilishi mumkin.

Tadqiqot natijalari inson kapitalini rivojlantirish iqtisodiy siyosatning markaziy yo’nalishi bo’lishi lozimligini ko’rsatadi. Mazkur maqola O’zbekiston sharoitida inson kapitali siyosatini takomillashtirishga doir ilmiy asoslangan xulosalar berishi bilan bir qatorda, kelgusida chuqurroq ekonometrik tadqiqotlar uchun metodologik asos bo’lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Becker, G. S. *Human Capital*. University of Chicago Press, 1964.
2. Schultz, T. W. *Investment in Human Capital*. Free Press, 1971.
3. Lucas, R. E. “On the Mechanics of Economic Development.” *Journal of Monetary Economics*, 1988.
4. Romer, P. M. “Endogenous Technological Change.” *Journal of Political Economy*, 1990.
5. World Bank. *World Development Indicators*. 2024.
6. UNDP. *Human Development Report*. 2023.
7. International Labour Organization. *ILOSTAT Database*. 2024.
8. Our World in Data. *Human Capital Index*. 2025.

Mehnat iqtisodiyoti va inson kapitali

+998 71 239 28 13

Tashkent, Uzbekistan

ilmiymaktab@gmail.com

www.laboreconomics.uz